

T2. Ashlı Bali'den *Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu*²**Türkan ALPAY³****APA:** Alpay, T. (2024). Ashlı Bali'den *Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu*. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 668-671. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981180>

Türk halk edebiyatı, Türk kültürünün derin köklerine uzanan zengin bir miras bütünüdür. Bu miras gerek yazılı kaynaklarda gerek sözlü olarak aktarılan edebî eserlerin tümünü içerisinde barındırır. Halk edebiyatı ürünleri arasında mâni, destan, mit, türkü, atasözü, deyim, masal, halk hikâyesi, tekerleme vb. gibi çeşitli formlar bulunur. Halk edebiyatı ürünlerinin özellikleri arasında çoğu zaman anonim olma, sözlü gelenekte yaşama, halkın ortak duygu ve düşüncelerini yansıtmaya, kültürel değerlere sahip çıkma, onları koruma, yaşatma gibi önemli işlevler yer alır. Bu türdeki eserler, bir topluluğun tarihini, geleneklerini, inançlarını, değerlerini, duygu ve düşüncelerini aktarmak için kullanılır. Halk edebiyatı, toplumun her kesiminden insanın katkıda bulunabileceği bir alandır ve genellikle kuşaktan kuşağa aktararak yaşatılır. Bu edebî tür, kültürel kimliğin ve toplumsal belleğin bir parçasıdır. Halk edebiyatı ürünleri içerisinde çeşitli metaforlar aracılığıyla dilin daha renkli, etkileyici ve derin anlamlar ifade edecek biçimde kullanılması mümkündür. Metafor, genellikle gerçek anlamından farklı bir anlam yaratmak veya daha derin bir anlamı ifade etmek için halk edebiyatı ürünlerinde sıkça kullanılır. Halk edebiyatında metaforlar genellikle yaşamın kendisinden ve doğadan beslenir.

Deniz metaforu, halk edebiyatında sıkça kullanılan bir tema ve bir metafordur. Deniz; genellikle

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Kitap Eleştirisi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981180>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körmeye

² **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Book Review, **Article Registration Date:** 18.07.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981180>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

³ YL Mezunu, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD / Master's Graduate, Mersin University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye), **eposta:** turkanalpayy@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1413-0984>, **ROR ID:** <https://ror.org/04nqdw39>, **ISNI:** 0000 0001 0694 8546, **Crossreff Funder ID:** 501100004172

derinlik, enginlik, sonsuzluk, genişlik, değişim, bilgelik, belirsizlik ve özgürlük gibi kavramlarla ilişkilendirilir. Deniz, insanın iç dünyasını, duygularını ve hayatın akışını temsil eder. Âşıklar ve tasavvuf edebiyatı şairleri, denizi insan hayatına, duygulara ve yaşamın zorluklarına benzeterek ona derin anlamlar yüklerler. Bu şekilde deniz, halk edebiyatında geniş bir anlam yelpazesine sahip önemli bir metafor olarak kullanılır. Halk edebiyatı içerisinde çeşitli türlerde “deniz metaforu” ile ilgili geniş taramalar yapan yazar Dr. Aslı Bali tarafından kaleme alınan, 978-625-6714-31-1 sayılı uluslararası yayıncılık numarasına sahip 431 sayfalık “Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu” adlı kitap, 2024 Mart’ında Paradigma Yayınları tarafından yayımlanarak okuyuculara sunulmuştur. Bu kitapta Türk halk edebiyatında yer alan tüm türlerin deniz ile olan ilişkisi incelenmiş ve konuyla ilgili örneklerle yer verilmiştir.

Kitap “Ön Söz” (s.6-7), “Edebiyata Kaynaklık Etmeleri Bağlamında Semavi Dinlerde ve Peygamber Kıssalarında Deniz” (s.7-60), “Anonim Halk Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” (s.61-298), “Tasavvuf Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” (s.299-339), “Âşık Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” (s.363-404) bölümlerinden oluşan ve ek olarak “Kavramlar Dizini” ve “Adlar Dizini” nden (s.427-431) oluşmaktadır.

“Ön Söz” bölümünde bir metafor olarak denizin anlam alanlarını açıkladıktan sonra kitabın hazırlanmasındaki etkenlerinden söz eden yazar, çalışmayı anonim halk edebiyatı, tasavvuf edebiyatı ve âşık edebiyatı olarak halk edebiyatının üç koluna ayırmış ve bu kollarda üretilmiş edebi ürünlere odaklandığından söz etmiştir. Kitap içerisinde çözümlemeli bir yöntemin esas alındığına, deniz metaforunun tüm yönleriyle anlaşılmasını sağlamak için çok sayıda örnek metin tarandığına değinilmiştir. Deniz ile ilgili yapılan taramaların sonucunda oluşturulan bu kitabın yalnızca deniz değil denizle ilişkisi olduğu düşünülen su, akarsu, dere, göl vb. kavramlarında incelendiği özellikle denizle aynı anlamlarda kullanılan derya, umman, bahr gibi sözcüklerin de taramaya dâhil edildiğine ve geçmişten günümüze çeşitli türlerde denizin hangi anlamları sembolize ettiğine, hangi ortak duygular içerisinde kullanıldığına ve kullanım biçimlerinin incelendiğine vurgu yapılmıştır. Yazarın bir diğer görüşü ise edebî ürünlerin ortaya çıkışı ve aktarımı sırasında ona kaynaklık eden önemli bir unsur olarak düşündüğü ilgili toplumun inanç yapısıdır. Bu sebeple de halk edebiyatı ürünlerinde inançların etkili olduğunu söyleyerek incelenen türler arasında semavi dinlerde yer alan deniz ile ilgili anlatıların peygamber kıssalarını anımsattığı için çalışmanın başında ayrıca semavi dinler ve bu dinlerin kutsal kitaplarında da deniz ile ilgili tarama yaptığından bahsetmiştir. Yazar Aslı Bali, “Türk kültüründe denizin önemi ve yeri oldukça büyüktür.” diyerek kitabın yayımlanma sürecinde desteklerini sunan kişilere teşekkürle “Ön Söz” başlığını tamamlanmıştır.

“Giriş” bölümünde genelden özele doğru bir yol izlenerek ilk olarak edebiyatın insanlık ile birlikte var olmaya başladığından bahsederek edebiyat tarihçilerinin Türk halk edebiyatını üç gruba ayırdığından söz edilmiştir. Yazar, halk edebiyatının üç grubunu detaylı olarak açıkladıktan sonra Türk halk edebiyatının özelliklerine değinerek Türk kültürünün derin köklerine uzanan zengin bir mirası temsil ettiğini ve binlerce yıl öncesine dayanan köklü bir geçmişe sahip olduğunu dile getirmiştir. Kitabın ana konusu olan metafor hakkında burada bilgi verilmiş ardından deniz metaforunun açıklanıp halk edebiyatı ile ilişkisi kurulduktan sonra kitabın kaç bölüme ayrıldığı aktarılmıştır.

“Edebiyata Kaynaklık Etmeleri Bağlamında Semavi Dinlerde ve Peygamber Kıssalarında Deniz” adlı birinci bölümde; Yahudilik/Musevilik ve Tevrat’ta Deniz, Hristiyanlık ve İncil’de Deniz, İslamiyet ve Kur’an’da Deniz, Peygamber Kıssalarında Deniz olmak üzere dört alt başlığa ayrılmıştır. Aslı Bali, kültürlerin tamamında oluşturulan ürünlerin pek çoğunun halkın sahip olduğu inançlarla alakalı olduğunu söyleyerek düşünsel ve dinsel konuların dışında kalan, halkın sosyo-ekonomik yaşantısına yön

veren inanma ve uygulamaların temelinde dinsel inanç unsurlarının yattığı görüşündedir. Her başlığın altında önce söz konusu din hakkında bilgiler vererek konu ile ilgili taramaların ardından ilgili dinin kutsal kitaplarında yer alan deniz metaforunun değerlendirmesini yapmıştır. Bu bölümün kitapta yer almasının sebebi yazara göre halk edebiyatı ürünlerinin tamamında az ya da çok ama mutlaka evrensel dinlerin etkili olduğu görüşüne sahip olmasıdır. Kitabın sonraki bölümlerinin daha da anlaşılır olması sebebiyle yazar bu bölüme yer vermiştir.

Kitabın en hacimli bölümü olan “Anonim Halk Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” adlı ikinci bölümde; manzum ve mensur türlerden deniz metaforu ile ilgili tarama yapılarak o tür hakkında çeşitli kaynaklara atıfta bulunup ve sonrasında kendi tanımını yaparak türü açıklamış ardından deniz metaforu ile ilgili kullanımları inceleyip ilgili türün değerlendirmesini yapmıştır. Bu bağlamda bu bölümde; mit ve deniz, destan ve deniz, masal ve deniz, halk hikâyesi ve deniz, efsane ve deniz, fıkra ve deniz, atasözü, deyim ve deniz, tekerleme ve deniz, bilmece ve deniz, türkü ve deniz, ağıt ve deniz, mâni ve deniz, ninni ve deniz olmak üzere on üç alt başlıkta çok sayıda edebi tür değerlendirilmiştir. Yazar, anonim halk edebiyatını tanımlarken genellikle yaratıcısı belirsiz olan ve sözlü geleneğe dayanan eserlerin yer aldığı edebî koldur diyerek anonim halk edebiyatı için bir toplumun kimliğini yansıtarak geçmişten günümüze değerli bir mirası oluşturduğu, bu türlerin toplumun kültürel ve sosyal değerlerini, inançlarını, tarihini ve yaşam tarzını yansıttığı görüşündedir. Toplumun farklı kesimlerinde yetişen insanlar tarafından üretildiği, zamanla değişime uğradığı, birçok kültürde ve coğrafyada farklı türlerde görüldüğü, kuşaktan kuşağa aktarılıp geleneksel olarak devam eden içerisinde folklorik özellikler taşıyarak kültürel mirasın önemli bir parçasını oluşturduğunu söylemiştir.

“Tasavvuf Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” adlı üçüncü bölümde; tasavvuf edebiyatı XII. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kadar getirilmiş olup XII. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XIII. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XIV. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XV. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XVI. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XVII. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XVIII. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz, XIX. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz ve XX. Yüzyıl Tasavvuf Edebiyatı ve Deniz olmak üzere dokuz alt başlığa yüzyıllar şeklinde tasnif edilerek deniz ile ilişkisi kurulmuştur. Bu bölümde yazar; tasavvuf edebiyatının tarihi gelişiminden, ortaya çıkışından, Zühdi halk edebiyatından, Melami Hamzavi edebiyattan, Alevi Bektaşî edebiyatından, tasavvuf ehli insanların öğretilerini ve inanç sistemlerini yayarken soyut olanı somutlaştırırken metaforlara başvurduğundan, tasavvufi görüşte denizin nasıl kullanıldığından söz ederek yüzyıllara göre bir tasnif yapıp ilgili yüzyılın öne çıkan mutasavvıflarının eserlerinden incelemelere yer vermiştir. Örneğin bu bölümde tasnif edilmiş olan yüzyılın tasavvuf edebiyatındaki yerinden bahsederek o yüzyılda yaşamış mutasavvıflara ayrı ayrı başlık açılıp mutasavvıf hakkında kısa bilgiler vererek eserlerinden deniz metaforunun kullanıldığı örnekleri incelemiştir. Bu bölümde tasavvuf edebiyatının yirmi altı şairine ve iki yüz on bir tane şiir örneğine yer verilmiştir.

“Âşık Edebiyatı Ürünlerinde Deniz” adlı dördüncü bölümde; XVI. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz, XVII. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz, XVIII. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz, XIX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz, XX. Yüzyıl Âşık Edebiyatı ve Deniz olmak üzere beş alt başlığa ayrılmıştır. Yazar, halk edebiyatının büyük bir kısmını kapsadığı, belirli icracısı, yerleşmiş bir geleneği, sözlü-yazılı-elektronik kültür dairesi içerisinde sürekli olarak değişim ve dönüşüm yaşayan halk edebiyatının bir kolu olan 16. yüzyılda yetiştirdiği âşıklarla halkın şiir anlayışına ve zevkine yön veren, varlığını 21. yüzyıla kadar devam ettiren bir edebî gelenek olarak âşık edebiyatını açıklamıştır. Ayrıca âşık tarzı şiir geleneğinin köklerinden ve âşıklık geleneğinin dayandığı temel öğretim yönteminden bahsederek deniz metaforu kullanımlarını âşıkların yaşadıkları yüzyıllara göre tespit edip âşıklar hakkında kısa bilgiler vererek

deniz metaforu ile ilgili örnekleri değerlendirmiştir. Bu bölümde âşık edebiyatının temsilcilerinden otuz ikisine ve toplamda yüz yirmi beş Őiire yer verilmiştir.

Kitabın sonuç kısmında denizin metafor olarak tanımından ve halk edebiyatının her türünde belirgin bir biçimde varlık gösterdiğinden söz edilmiştir. Yazar, her bölüme ve incelenen her türe ayrı bir paragraf açarak detaylı olarak deniz metaforu ile ilgili tespitlerine yer vermiştir. Türleri ve dönemleri tek tek değerlendirdikten sonra bütüncül bir bakış açısıyla tekrar kitap içerisinde yer alan dört bölüm hakkındaki tespitlerini aktarmıştır. Çalışmanın sonunda anonim, tasavvuf ve âşık edebiyatında her dönemin ve her türün kendi özelliklerine uygun olarak metaforik anlamlar yüklediği denizin, her türlü duygunun ve fikrin ifade ediliş biçiminde yararlanılabilecek zengin çağrışımlara sahip bir metafor olduğunun tespitini yapmıştır. Ayrıca sonuç kısmında anonim halk edebiyatından kaç türe ve her türden kaç örneğe yer verdiğini, tasavvuf edebiyatı ve âşık edebiyatı kısmında ise kaç âşığa ve kaç Şiir örneği incelediğini açıklamıştır.

Yazarın okuyucu kitlesi, Türk Dili ve Edebiyatına ilgili olan, özellikle Türk halk edebiyatı alanında araştırma yapan kişilerdir. Yazarın kitapta belirlediği amaç ve hedef, Türk halk edebiyatı içerisinde yer alan manzum ve mensur türlerde, âşık edebiyatı ve tasavvuf edebiyatı Őiirlerinde deniz metaforunun tespiti ve değerlendirilmesi olduğundan bu doğrultuda Aslı Bali amacına tam olarak ulaşmıştır denilebilir. Belirtilen amaç kapsamında kitap akademik beklentileri karşılayacak düzeydedir. Aynı zamanda yazarın üslubu da hedef kitleye uygun, akademik bir dil çerçevesi içindedir. Yazarın kullandığı kaynakların niteliği ve içerik ile ilişkisi incelendiği zaman doğru orantılı olduğu görülmektedir. Ayrıca giriş kısmında Türk halk edebiyatının Türk edebiyatı içerisinde yerini daha iyi ifade etmek için tablo kullanması halk edebiyatına daha bütüncül bakmamıza ve Türk edebiyatı içindeki yerini daha iyi anlamamıza olanak sunmuştur. Kitabın sonunda dizinin, adlar dizini ve kavramlar dizini olarak iki kısma ayrılması okuyucuların kitaptaki içeriği hızlıca taramasına ve bilgiye daha kolay ulaşmasına katkı sağlamıştır.

Kitap kapağı incelendiği zaman arka fonda denizin tercih edilmesi kitabın adı ile çok uyumlu ve dikkat çekicidir. Kitap kapağının arka yazısı, okuyucuların kitap hakkındaki beklentilerini karşılayacak düzeydedir. Yazarın daha önceki çalışmaları incelendiği zaman halk edebiyatının birçok konusunda çalışmalar yaptığı görüldü. Bu bağlamda bu kitap içerisinde halk edebiyatının tüm kollarına ve türlerine yer vermesi konuya hâkim olduğunun göstergesi olarak düşünülebilir. Geleceğe dönük olarak ise halk edebiyatı ve metafor konusunun bir arada düşünülmesi aslında Türk halk edebiyatında yeni çalışma yapacaklara ilham olabilir.

Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Dr. Aslı Bali'nin tanıtmaya çalıştığımız "Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu" adlı kitabı, edebiyat alanında akademik çalışmalara katkı sağlaması bakımından son derece önemlidir. Türk Dili ve Edebiyatı akademisyeni olan yazarın bu kitabı, okuyuculara ve araştırmacılara halk edebiyatı alanında yeni çalışmalar yapacaklar için; türler, dönemler ve halk edebiyatının kollara ayrılması vb. konularda yararlanılabilecek bir kaynak niteliğindedir. Yazar, halk edebiyatının kültürel mirasının aktarılması kısmında halk edebiyatına katkıda bulunmuştur. *Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu*; Türk Dili ve Edebiyatı alanında okuma ve çalışma yapacak kişilerin edinmesi gereken bir kitap olarak araştırmacılar için akademi dünyasındaki yerini almıştır.

Kaynakça

Bali, A. (2024). *Türk Halk Edebiyatında Deniz Metaforu*. Çanakkale: Paradigma Yayınları.